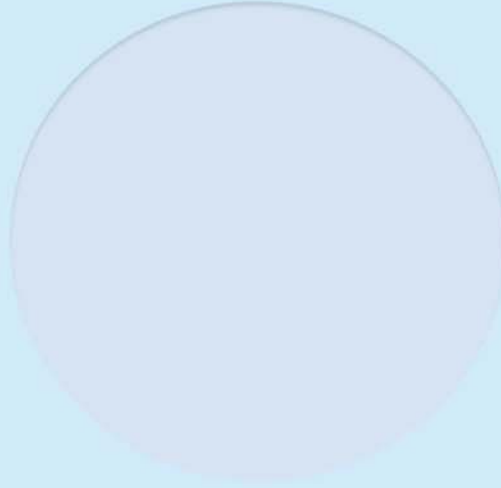

mütefekkîr

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

1

BAHAR
2014

mütefekkir

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

Mütefekkir • Yıl:1 • Sayı:1 • Bahar • 2014

<http://mutefekkir.aksaray.edu.tr>

<http://mutefekkir.aksaray.edu.tr>

mütefekkir

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi
ISSN : 2148 – 5631

Sahibi

Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Adına Dekan
Prof.Dr. Mehmet Bahaüddin VAROL

Yıl:1 • Sayı:1 • Bahar • 2014

Uluslararası Hakemli Dergi
(Yılda İki Sayı Yayınlanır)

Editör/Editor in Chief

Yrd.Doç.Dr. Osman Zahid ÇİFÇİ

Editör Yardımcıları/Asistant Editor in Chief

Osman DURMAZ • Uğur AK • Ali Fahri DOĞAN

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Mehmet Bahaüddin VAROL
Doç.Dr. Harun Reşit DEMİREL • Yrd.Doç.Dr. Mustafa ŞEN
Yrd. Doç. Dr. Süleyman KOYUNCU • Yrd. Doç. Dr. Ahmet İYİBİLDİREN
Yrd. Doç. Dr. İbrahim PAÇACI • Yrd. Doç. Dr. Mustafa KARABACAK
Yrd. Doç. Dr. Ramazan ATA • Yrd. Doç. Dr. Hasan UÇAR
Yrd. Doç. Dr. Adil ABD et-TÂİ • Öğr. Gör. Murat AKKUŞ

Yazışma Adresi /Communication Address

Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Merkezi Derslikler Binası
Merkez Kampüs/Aksaray-Türkiye

Tel: 90.382. 288 28 28 • Faks: 90.382.288 28 84

Web

<http://mutefekkir.aksaray.edu.tr>

e-mail

mutefekkirdergisi@aksaray.edu.tr • mutefekkirdergisi@gmail.com

Tasarım/İç Düzen/Tashih

O.Zahid Çifçi

Baskı&Cilt

Damla Ofset AŞ. • www.damlaofset.com.tr
Büsan Organize San. Kosgeb cd. 10631 sk. No:4 Karatay/KONYA Tel: (0.332) 345 00 10
Ağustos-2014 / Konya

Danışma ve Hakem Kurulu Advisory Board and Academic Referees

Prof. Dr. A. Turan YÜKSEL, N.Erbakan Ün.	Yrd.Doç.Dr. Ahmet HAZAL, Uluslararası Irak Ün.
Prof. Dr. Abdülkerim BAHADIR, N.Erbakan Ün.	Yrd.Doç.Dr. Ahmet Mahmut el-CUBURI, Irak Ün.
Prof. Dr. Adil YAVUZ, N.Erbakan Ün.	Yrd.Doç.Dr. A.Muhammed MERAĞI, R.T. Erdoğan Ün.
Prof. Dr. Adnan KOŞUM, Süleyman Demirel Ün.	Yrd.Doç.Dr. Ahmet ÖZDEMİR, Kastamanu Ün.
Prof. Dr. Ahmet BOSTANCI, Sakarya Ün.	Yrd.Doç.Dr. Ali DADAN, N.Erbakan Ün.
Prof. Dr. Ahmet KAYACIK, Erciyes Ün.	Yrd.Doç.Dr. Ali ÖĞE, N.Erbakan Ün.
Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL, N.Erbakan Ün.	Yrd.Doç.Dr. Engin ERDEM, Ankara Ün.
Prof. Dr. Asım YAPICI, Çukurova Ün.	Yrd.Doç.Dr. A. Sıdika OKTAY, Süleyman Demirel Ün.
Prof. Dr. Bayram DALKILIÇ, N.Erbakan Ün.	Yrd.Doç.Dr. Aytekin ŞENZEYBEK, N.Erbakan Ün.
Prof. Dr. Ernest WOLF-GAZO, Kahire Amerikan Ün.	Yrd.Doç.Dr. Erhan TECİM, Aksaray Ün.
Prof. Dr. Galip VELİJİ, Tetova Devlet Ün.	Yrd.Doç.Dr. Faruk SANCAR, R.T.Erdoğan Ün.
Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK, Çukurova Ün.	Yrd.Doç.Dr. Fatih ÇINAR, Süleyman Demirel Ün.
Prof. Dr. Hidayet İŞİK, Ç. Onsekiz Mart Ün.	Yrd.Doç.Dr. Hakan UĞUR, N.Erbakan Ün.
Prof. Dr. Hüsamettin ERDEM, N.Erbakan Ün.	Yrd.Doç.Dr. Harun ÇAĞLAYAN, Muş Alparslan Ün.
Prof. Dr. I. Hakkı ATÇEKEN, N.Erbakan Ün.	Yrd.Doç.Dr. H. Üleyvi HÜSEYİN, Uluslararası Irak Ün.
Prof. Dr. İsmail TAŞ, N.Erbakan Ün.	Yrd.Doç.Dr. İbrahim ASLAN, Ankara Ün.
Prof. Dr. Kadir ALBAYARAK, Çukurova Ün.	Yrd.Doç.Dr. İbrahim KUNT, Selçuk Ün.
Prof. Dr. M. Ali KAPAR, N.Erbakan Ün.	Yrd.Doç.Dr. İsmail BAYER, Artvin Çoruh Ün.
Prof. Dr. M. Şevki AYDIN, Erciyes Ün.	Yrd.Doç.Dr. İsmail BİLGİLİ, N.Erbakan Ün.
Prof. Dr. Mehmet DAĞ, Atatürk Ün.	Yrd.Doç.Dr. M. K. A. BAKKALOĞLU, Marmara Ün.
Prof. Dr. Mevlüt ALBAYARAK, S.Demirel Ün.	Yrd.Doç.Dr. M Mucahit ASUTAY, Yıldırım Beyazıt Ün.
Prof. Dr. Muammer C. MUŞTA, N.Erbakan Ün.	Yrd.Doç.Dr. M. Mücahit DÜNDAR, Sakarya Ün.
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK, Çukurova Ün.	Yrd.Doç.Dr. Mücahit KÜÇÜKSARI, N.Erbakan Ün.
Prof. Dr. Naim ŞAHİN, N.Erbakan Ün.	Yrd.Doç.Dr. Mehmet KALAYCI, Ankara Ün.
Prof. Dr. Ömer KARA, Atatürk Ün.	Yrd.Doç.Dr. Memduh en-NABİ, R.T.Erdoğan Ün.
Prof. Dr. Ramazan BUYRUKÇU, S.Demirel Ün.	Yrd.Doç.Dr. Muhammed ÖZDEMİR, Katip Çelebi Ün.
Prof. Dr. Saffet KÖSE, İzmir Kâtip Çelebi Ün.	Yrd.Doç.Dr. Muhammed SARI, Aksaray Ün.
Prof. Dr. Seyit AVCI, Şırnak Ün.	Yrd.Doç.Dr. Muharrem YILDIZ, S.Demirel Ün.
Prof.Dr. W.Mohd Nor WAN, Malezya Teknoloji Ün.	Yrd.Doç.Dr. Mustafa Kayihan ERBAŞ, Aksaray Ün.
Prof. Dr. Yavuz KÖKTAŞ, R.T.Erdoğan Ün.	Yrd.Doç.Dr. Mustafa KİSPET, Kastamanu Ün.
Doç. Dr. Adem EFE, Süleyman Demirel Ün.	Yrd.Doç.Dr. Mustafa ÖZTOPRAK, Sinop Ün.
Doç. Dr. Ahmet İshak DEMİR, R.T.Erdoğan Ün.	Yrd.Doç.Dr. Muzaffer TAN, Ankara Ün.
Doç. Dr. Bekir TATLI, Çukurova Ün.	Yrd.Doç.Dr. Necmettin GÜNEY, N.Erbakan Ün.
Doç. Dr. Erdiç AHATLI, Sakarya Ün.	Yrd.Doç.Dr. Orhan YILMAZ, Bozok Ün.
Doç. Dr. Erşan SEVER, Aksaray Ün.	Yrd.Doç.Dr. Osman Murat DENİZ, Çanakkale Ün.
Doç. Dr. H İbrahim KAÇAR, Marmara Ün.	Yrd.Doç.Dr. Ömer Faruk ERDEM, N.Erbakan Ün.
Doç. Dr. Hayati YILMAZ, Sakarya Ün.	Yrd.Doç.Dr. Ömer ÖZPINAR, N.Erbakan Ün.
Doç. Dr. Hüseyin ÜNLÜ, Aksaray Ün.	Yrd.Doç.Dr. Rabiye ÇETİN, Ankara Ün.
Doç. Dr. İshak ÖZGEL, Süleyman Demirel Ün.	Yrd.Doç.Dr. Ramazan ŞAHAN, Muş Alparslan Ün.
Doç. Dr. İsmail ŞIK, Çukurova Ün.	Yrd.Doç.Dr. Recep Orhan ÖZER, Amasya Ün.
Doç. Dr. Macide ÖMER, Ürdün Ün.	Yrd.Doç.Dr. Selahattin SATILMIŞ, Aksaray Ün.
Doç. Dr. Muammer İSKENDERÖĞLU, Sakarya Ün.	Yrd.Doç.Dr. Recep ÖZDİREK, Kastamanu Ün.
Doç. Dr. Muhammed YILMAZ, Çukurova Ün.	Yrd.Doç.Dr. Saffet KARTOPU, Gümüşhane Ün.
Doç. Dr. Nimetullah AKIN, Çanakkale Ün.	Yrd.Doç.Dr. Tuna TUNAGÖZ, Çukurova Ün.
Doç. Dr. Süleyman DÖNMEZ, Çukurova Ün.	Yrd.Doç.Dr. Yaprak KALEMOĞLU VAROL, Aksaray Ün.
Doç. Dr. Tahir ULUÇ, N.Erbakan Ün.	Yrd.Doç.Dr. Yusuf AKGÜL, Bozok Ün.
Doç. Dr. Taner ASLAN, Aksaray Ün.	Yrd.Doç.Dr. Zafer YILDIZ, S.Demirel Ün.
Doç. Dr. Yaşar TÜRK BEN, Bozok Ün.	Yrd.Doç.Dr. Zübeyir OVACIK, Aksaray Ün.
Yrd.Doç.Dr. Abdullah AKIN, Çanakkale Ün.	Dr. Kevser ÇELİK, S.Demirel Ün.
Yrd.Doç.Dr. Abdullah ÖZBOLAT, Çukurova Ün.	Yrd.Doç.Dr. Murat AK, N.Erbakan Ün.
Yrd.Doç.Dr. Ahmet ARAS, N.Erbakan Ün.	Dr. Necdet ŞUBAŞI, Diyanet İşleri Başkanlığı
Yrd.Doç.Dr. Ahmet HAZAL, Uluslararası Irak Ü. Ün.	Dr. Saddam Hüseyin KAZIM, Uluslararası Irak Ün.

Bu Sayının Hakemleri

- Prof. Dr. Adil YAVUZ • N.Erbakan Ü. İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. M. Bahaüddin VAROL • Aksaray Ü. İslami İlimler Fakültesi
Prof. Dr. Mehmet DAĞ • Erzurum A. Ü. İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Saffet KÖSE • İzmir K. Çelebi Ü. İslami İlimler Fakültesi
Prof. Dr. Seyit AVCI • Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Harun Reşit DEMİREL • Aksaray Ü. İslami İlimler Fakültesi
Doç. Dr. İsmail ŞIK • Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. İshak ÖZGEL • S.Demirel Ü. İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Muammer İSKENDEROĞLU • Sakarya Ü. İlahiyat Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Murat AK • N.Erbakan Ü. İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Nimetullah AKIN • Çanakkale O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Taner ASLAN • Aksaray Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Abdullah ÖZBOLAT • Çukurova Ü. İlahiyat Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Ali DADAN • N.Erbakan Ü. İlahiyat Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Erhan TECİM • Aksaray Üniv. Fen-Edebiyat Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Hakan UĞUR • N.Erbakan Ü. İlahiyat Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN • Muş A. Ü. İslami İlimler Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Hasan UÇAR • Aksaray Ü. İslami İlimler Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. İsmail BİLGİLİ • N.Erbakan Ü. İlahiyat Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Muhammet ÖZDEMİR • İzmir K. Ç. Üniv. S. ve B. Bil. Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Muharrem YILDIZ • S.Demirel Ü İlahiyat Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖZTOPRAK • Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Necmeddin GÜNEY • N.Erbakan Ü. İlahiyat Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Orhan YILMAZ • Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Ömer Faruk ERDEM • N.Erbakan Ü. İlahiyat Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Ramazan ŞAHAN • Muş A. Ü. İslami İlimler Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Sadi GEDİK • Kahramanmaraş S.İ.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Selahattin SATILMIŞ • Aksaray Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Süleyman KOYUNCU • Aksaray Ü. İslami İlimler Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Tuna TUNAGÖZ • Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Yusuf AKGÜL • Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Zübeyir OVACIK • Aksaray Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi
Okt. Ali Fahri DOĞAN • Aksaray Ü. Yabancı Diller Yüksek Okulu

İÇİNDEKİLER

	Takdim...	11
	Başlarken...	13
	Editörden...	15
ARAŞTIRMA NOTU	DÂR-I SULEHÂ'DA NESL-İ SULEHÂ ÖZLEMİ Aspiration of Nasl-i Sulaha in the Dâr-i Sulaha <i>Mehmet Bahaüddin VAROL</i>	17
	BAZI MEÂLLER ÇERÇEVESİNDE İ'RÂB FARKLILIKLARININ ÂYETLERİN ANLAMINA ETKİSİ The Study Of The Effect Of I'râb (Inflections And Last Vowels) On The Meaning Of Verses Within The Scope Of Some Qur'an Translations <i>Mehmet KAYA</i>	35
	KÖPEK VE DİĞER BAZI HAYVANLARIN ÖLDÜRÜLMESİNE CEVAZ VEREN HADİSLERİN DEĞERLENDİRMESİ A Study On The Hadiths Which Regard The Dogs And Some Other Animals As Permissible To Be Killed <i>Harun Reşit DEMİREL</i>	67
ARAŞTIRMA	TÜRKİYE'DE DINDAR MÜSLÜMANLARIN MARUZ KALDIĞI DIŞLAMA ÜZERİNDEN AÇIĞA ÇIKAN HAK ÇATIŞMALARI Conflicts of Right which Appear over the Marginalisation of the Pious Muslims in Turkey <i>Muhammet ÖZDEMİR</i>	103
	HADİSLERE GÖRE İSLÂM KARDEŞLİĞİNİN ANLAMI VE KORUNMASI İÇİN ALINACAK TEDBİRLER The Meaning of Islamic Brotherhood according to some Ha- diths/Traditions and the Measures for its Protection <i>Ömer ÖZPINAR</i>	129
	MUSTAFA REŞİT PAŞA VE TANZİMAT Mustapha Rashid Pasha and Administrative Reforms <i>Ramazan ATA</i>	159

ARAŞTIRMA	AREFE GÜNÜNÜN FAZİLETİYLE İLGİLİ RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRMESİ An Evaluation On The Benefits Of The Day Arafa Based On Hadiths <i>Mustafa KARABACAK</i>	175
	BİR OSMANLI ŞEHİRİ OLARAK FİLİBE VE FİLİBE MEVLEVÎHANESİ Plovdiv As An Ottoman City And Mevlevihane Of Plovdiv <i>Aydan YUMEROV</i>	193
	ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE İSİMDEN İSİM YAPMA EKLERİ ÜZERİNE About Manking Name from Name Appendix at Old Anatolian Turkish <i>Murat ALTUĞ</i>	213
ÇEVİRİ	“THE PROBLEM OF REASON IN ISLAM: IS ISLAM A NON-RATIONAL RELIGION AND CIVILIZATION” İSLAM’DA AKIL SORUNU : İSLAM, AKILCI OLMAYAN BİR DİN VE UYGARLIK MI? <i>John WALBRIDGE / Çev.: Harun ÇAĞLAYAN</i>	221
	“معالم النهضة في قصة سليمان كما بينها القرآن الكريم” KUR’ÂN’IN AÇIKLAMALARI DOĞRULTUSUNDA SÜLEYMAN (A.S) KISSASINDA KALKINMANIN ESASLARI <i>Arafât M.Muhammed Ahmed / Çev.: Mustafa ŞEN</i>	227
	“JUDAISM” YAHUDİLİK <i>Joseph GAER / Çev.: Osman Zahid ÇİFÇİ</i>	247
	“VALUES : SUBJECTIVE – OBJECTIVE” DEĞERLER : ÖZNEL - NESNEL <i>Adriaan PEPPERZAK / Çev.: Nuri ÇİÇEK</i>	267
NOSTALJİ	İSLAM TARİHİ DERSLERİ’NDEN : OSMANLI DEVRİNDE ZAMANLA SİYASÎ MAHİYET ALAN DİNİ BİR CEREYAN <i>Prof. Dr. Hüseyin Gazi YURDAYDIN</i>	277

“THE PROBLEM OF REASON IN ISLAM: IS ISLAM A
NON-RATIONAL RELIGION AND CIVILIZATION”

İSLAM'DA AKIL SORUNU : İSLAM, AKILCI
OLMAYAN BİR DİN VE UYGARLIK MI?*

John WALBRIDGE** / Çev.: Harun ÇAĞLAYAN***

2001 Dünya Ticaret Merkezi saldırıları sonrasında İslâm dünyasının durumu hakkında kaleme alınmış popüler bir makalesinde Pakistanlı fizikçi Pervez Hoodbhoy, bundan bin yıl önce Abbasiler devrinde akıl ve bilimde İslâm'ın altın çağının yaşandığını savunmuştur. Bu dönem, rasyonalist mutezilî bilginlerin ve Yunan çalışmalarının tercüme edilmesine dayalı bilim ve felsefenin teolojide etkin olduğu bir devirdir. Hoodbhoy, hoşgörü ve yaratıcılık çağı olan bu dönemin, akıl karşıtı Eşarî kelamı adına Ebu Hâmid el-Gazzâlî (ö.505/1111)'nin mantık ve bilim saldırmalarıyla beklenmedik bir şekilde sonlandığını öne sürmüştür. Bunun akabinde İslâm dünyası, bilimdeki perişan durumundan da anlaşılabilirceği gibi halen devam eden dogmatik bir uykuya dalmıştır.¹

Düşüncedeki bu farklı bakış açısı, Gazzâlî'nin akılcılık karşıtı konumunun kaynağı olarak tasavvufu savunmasına vurgu yapmaktadır. Gayet tabii, resme başka

* Bu metin, “God and Logic in Islâm, The Caliphate of Reason” adlı eserin birinci bölüm, ss.9-14 sayfalar arasında yer alan “The Problem of Reason in Islam: Is Islam a Non-Rational Religion and Civilization?” başlıklı kısmın çevirisidir.

** Prof.Dr., Indiana Üniversitesi, Yakın Doğu ve Dilleri Bölümü Öğretim Üyesi.

*** Yrd.Doç.Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Kelâm Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ Pervez Amiralî Hoodbhoy'in makalesi, “İslâm Yolunu Nasıl Kaybetti: Geçmişin Altın Başarıları: Günümüzün Tutulmuş Akı” Washington Post, 30 Aralık 2001. Hoodbhoy'in İslâm ve Bilim anlayışıyla ilgili daha fazla bilgiye, “Dini Ortodoksluk ve Akılcılık Muharebesi” (London: Zed Books,1990) adlı çalışmada ulaşabilirsiniz.

türlü de bakmak mümkündür. Şöyleki, İslâm'ın ilk asırlarındaki pagan rasyonalistlerin yeni İslâm vahyine meydan okuması ancak Gazzâli gibi ortodoks savunucular tarafından alt edilebilir ve böylece meydan, yanılabilir filozof ve bilginlerin spekülasyonlarına değil, peygamberî uygulamalara dayalı saf bir İslâm'a kalabilirdi. Bu, Takıyyudîn İbn Teymiyye (ö.728/1328) ve onun çağımızdaki takipçilerinin bakış açısıdır.

İslâm'ın dışarıdan algılanması daha da olumsuzdur. Batının İslâm algısı büyük ölçüde terörizmi, İslâm'ın genelde modern batıya karşı özelde Amerika ve Yahudilere karşı sözde içkin düşmanlığını, kadına baskı sembolü olarak başörtüsünü ve sevimsiz karikatürler gibi anlamsız hakaretlere karşı takınılan şiddeti, sürekli vurgulayan medya tarafından belirlenmektedir. Ancak İslâm'a karşı bu bakış açısı ne kadar yüzeysel olursa olsun, İslâm-akıl uyumunun aleyhinde, bir kısmını Müslümanların ileri sürdüğü ciddi entellektüel argümanların varlığı da yadsınamaz.

Öncelikle bizzat "İslami köktendincilik" fenomenini ele alalım. Bu terim, birbirine tamamen zıt anlamlarda kullanılabilir veya tümüyle reddedilebilir. Bu kavramı, onuncu bölümünde Püriten atalarımıza çok benzeyen Ortaçağ İslâm mirasına yönelik belli dinî bir tepkiye işaret etmek için kullanacağım. Ancak burada kavramı, terör, intihar saldırıları, tuhaf fetvalar, kadınların giyimi konusundaki takıntılar ve benzeri konulardaki Batı medyasının modern dünyada İslâm medeniyetinin tüm sorunlarına işaret etmek için kullanmaya meyilli olduğu anlamda kullanacağız. Müslüman olmayanlar için inandırıcı olmayan dinî bir ideal uğruna masum insanların öldürülmesi arzusuyla Şehitlik kültü, büyük modern dünyayla mantıklı bir etkileşimde başarısızlığa işaret eder görünmektedir. Korkunç acınası, ya da sadece utanç verici bu davranışlar, İslâm adına yapılmaktadır. Onların alenen sergilemiş oldukları bu akıl karşıtlığı nedeniyle, dışarıdan bizzat İslâm'ın kendisinin akılsızlığı veya akıl karşıtlığını izlemek şeklinde algılanmasına neden olmaktadır.

İntihar bombacıları gibi fenomenleri, bir din olarak İslâm'dan daha çok modern dünya baskılarının ürettiği nedenler olarak görüp gözardı edebiliriz; - muhtemelen de öyle yapmalıyız- ama Müslümanlar arasında açıkça akıl karşıtlığını savunanlar bulunmaktadır. Yirminci yüzyıl, İslâm'ın ilk nesil dindar atalarının örnek alındığı ve çoğunlukla Selefilik olarak tanımlanan İslâmî köktendinciliğin yeni bir çeşidine tanıklık etti. Selefiler, çoğunlukla tersine hareket ediyor olsalar da, Ortaçağ İslâm bilginlerinin skolâstik spekülasyonları tarafından bozulmuş olan ilk dönem saf İslâm'ın hakikatine geri dönmek istiyor görünmektedir. Onlar, benim Protestan atalarımın Ortaçağın teolojik spekülâtif kabuklarından Hıristiyanlığı kurtarmak istedikleri zaman ve post-Apostolik dini doktrin ve törelerden İsa Mesih Müjdesi'nin saf maneviyatına ve ilk kilisenin uygulamalarına dönmek istedikleri zaman yaptıklarına çok benzer şeyler yapmaktadırlar. Bir teknisyen veya mühendisin direkt Kur'an'a ve diğer temel İslâm metinlerine ulaşmasına olanak sağlayan genel eğitim-öğretimin bir ürünü olarak onlar, İslâm'ın köklerine geri dönmek iddiala-

rina rağmen, modern bir fenomen olan Hıristiyan köktenci emsallerine benzetilmektedirler.

Selefi İslâm'ın etkisi, giderek büyüdü. Çünkü meseleye iyi açıdan bakacak olursak selefi İslâm'ın mantıklı bir dayanak noktası vardı. İslâm'ın temelleri Kur'an ve peygamberin pratik yaşamıdır; bunların dışındaki her şey, İslâm bilgilerinin kendi dönemlerinin entelektüel ve sosyal şartlarına göre belirledikleri insan kaynaklı yazılanlardır. Bununla beraber, çoğu Müslüman olmayan ama onlara sempati duyan kişi, Kur'an ve peygamberin uygulaması olan sünneti bir anlamda yedinci yüzyıl Arabistanı'nın sosyal bir ürünü ve dini anlayışı olarak görüyordu. Kuşkusuz, dini bilgi miktarı ve peygamber döneminden kalan korunmuş metin, sınırlıdır. Kur'an, tek bir kitap olup özel olarak büyük bir kitap da değildir; sahih kabul edildiği iddia edilen hadislerin sayısı ise 20-30 bini dahi geçmemektedir. Dinî ve ictimâî ilkelerin bu birkaç kitaba indirgenmesi, Müslüman olmayanlar için bağımsız aklın bir inkârı olarak görülmektedir.

Ayrıca yaklaşık miladi 1000 yılından on dokuzuncu yüzyıla kadar İslâmî yaşam tarzı üzerindeki varlığını sürdüren mistizmin ağırlıklı etkisine de değinmeliyiz. Mistizim, akıl dışı veya akıl karşıtıdır. İslâm mistizmi için kullanılan Sufizm, Mevlâna Celâleddîn Rûmî (ö.672/1273) ve Muhyiddîn İbn Arâbî (ö.638/1240) gibi sofistike entelektüellerin yanı sıra sayısız meraklı, şarlatan ve gezgin derviş tarafından üretilmiştir. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, hem sömürge yöneticileri hem de modernleşmiş İslâmî reformcular, sufizmi; İslâm'ın reform edilmeden önce kesilip atılması gereken hurafeciliğinin en önemli örneği olarak gördüler. Genel olarak Selefiler, sufizm hakkında halen bu şekilde düşünmektedirler.

Öte yandan, İslâm ve aklın uyumluluğu için ele alınması gereken bir durum var. Müslümanların çoğu, modern dünyada yapıcı bir rol oynayarak mükemmel bir şekilde yaşamlarını idare edebilecek durumdadırlar. İran gibi bir ülke bile, devrimden sonra İslâm adına modernliğin bazı yönleriyle bağlantılarını koparmasına rağmen birçok bakımdan modernizasyonunu sürdürmektedir. İran'daki bu gelişmeler, Tahran'ın yeni metro sisteminin de ötesinde, devrimi tahkim edecek örneğin İslâmî yazılımların yeşermesiyle sonuçlanmıştır. Aynı şekilde eğer geriye bakacak olursak, ortaçağ İslâm'ını zenginleştiren bazı akılcı çabaları görebiliriz. Özellikle İran'da Yunanlılara dayanan ama günümüze kadar devam eden bir felsefe geleneği vardır. Yaklaşık 15000'lü yıllara değin İslâmî bilim, dünya üzerindeki en gelişmiş bilimdi ve hiç şüphesiz ki İslâmî bilim, Ortaçağ Avrupası'na aktararak bilim reformu için zemin hazırlanmasında hayâtî bir rol oynamıştır. Örneğin şu an biz, Nicolaus Copernicus (ö.1543)'ün güneş merkezli sistemine (güneş merkezli sistem fikrini değil) ait matematiğinin çoğunu İslâmî astronomlardan ödünç aldığını biliyoruz.²

² George Saliba, İslam Bilimi ve Avrupa Rönesansına Etkisi (Transformations: Tarih, Bilim ve Teknoloji →→)

İşin en önemlisi ise olgunluğunun doruk noktasına ulaşmış İslâmî dini ilimlerin, dini metinlerin açıklanmasında aklın kullanıldığı bir araştırma metodu olan tür skolastisizmi temsil etmesidir. Öğrencilerin katı bir şekilde Aristocu mantığıyla yetiştirildiği skolâstik bu biçimi, post-klasik İslâmî din eğitiminin temeli olup hukuk/fıkıh gibi daha ileri konularda kullanılan bir araç konumundadır.

İnancım odur ki; akılcılık, İslâmî entelektüel kültür ve onun klasik, post-klasik biçimleri için temel bir dayanak olmuştur. Bu kitabın üçten sekizinci bölüme kadar olan bölümleri bununla tam olarak söylemek istediğim şeyi göstermeye ayrılmıştır. O ise özellikle skolâstik akılcılık olmak üzere İslâm rasyonalizminin doğasının niteliği, nasıl geliştiği ile güçlü ve sınırlı olduğu noktaların belirlenmesidir. Bu kitabın son bölümü ise bu tarz bir akılcılığın düşmanları, gerilemesi, yıkılışı ve modern dünyada İslâmî düşüncenin gelişmesinde oynayabileceği rolle ilgilidir.

Burada netleştirmek istediğim ontolojik bir sorun var. Ben, otonom (dış etkilerden bağımsız olarak kendine ait hüküm koyan) ve ebediyen varlığını sürdürecektir bir “Müslüman düşüncesi” veya “İslâm” olduğuna inanmıyorum. İnsanoğlunun dünyası, bireysel oluş, düşünce ve faaliyetlerden meydana gelmektedir. Bununla beraber tarihi şartların, fikirlerin ifadesini şekillendirmesine ve sınırlandırmasına rağmen, bu fikirlerin kendine ait bir güç ve mantığı bulunmaktadır. İslâm dinî, tek bir kişinin, yani peygamber Muhammed’in dinî tecrübelerinden meydana gelmiştir. Ruhânî tecrübeyi belirleyen şeyin ne olduğu, farklı bir tarihsel araştırmanın konusudur; fakat bu tecrübenin onun etrafındaki erkeklerin ve kadınların kişilikleri ve tecrübeleri tarafından nesilden nesile aktarılan ve daha belirgin bir şekil verilen bir düşünceler dizisinde ifade edilmiş özel bir niteliği vardır. Bu fikirler, Müslüman aydınların ulaşabilecekleri farklı alternatifleri günümüze değin düşük seviyelerde tutmuş ve sınırlamıştır. Mesele bununla sınırlı kalmamıştır; ancak İslâmî entelektüel hayatın gelişimi, salt olarak değil de büyük oranda erken dönem Müslüman nesillerin miras bıraktığı karmaşık fikirlerle dolu mevcut mirastan neşet etmiştir. Buna karşılık, daha sonraki yüzyılların entelektüel hayatları ise bir önceki nesillerin tercihleriyle şekillenmiştir.³

Ben, İslâmî entelektüel hayatta birtakım aktif temel düşünsel zorunlulukların olduğunu iddia etmek istemiyorum; fakat daha ziyade Muhammed’in tecrübesinin doğasının birtakım seçenekler sunduğunu ve bunun yanında bazı seçenekleri di-

→ →

Çalışmaları; Cambridge: MIT Press, 2007), ss.193-232; F. Jamil Ragep, “Kopernik ve İslâmî Öncülleri: Bazı Tarihsel Notlar” *Bilim Tarihi* 14 (2007), ss.65-81.

³ Bu husus, İslâmî Girişim: Bir Dünya Medeniyetinde Vicdan ve Tarih, Cilt 1: İslâm’ın Klasik Çağı (Chicago: University of Chicago Press, 1974), ss.34-39’de Marshall Hodgson tarafından başarılı bir şekilde işlendi: Hodgson, bu çalışmasında isabetli bir şekilde İslâm tarihinin çeşitli temel konularındaki yorumların kritiğini şöyle yapmıştır (s. 37): “Bu nedenle, her kuşağın kendi kararını vermesini temel bir ilke ve kanıtın yükünü taşımak zorunda olan herhangi bir sapma olarak belirlemek akılcıcadır... Kuşaklar, atalarının tutumlarının sonuçlarını hesaba katmak zorunda olmasına ve kendilerini karar verilmesi mümkün bir dizi tercih içinden bazılarıyla katı bir şekilde sınırlandırılmış bulmalarına rağmen, atalarının ilgili tutumlarıyla sınırlı değildiler”.

şarıda tuttuğunu söylemek istiyorum. Karakteristik İslâm yasacılığı, peygamber döneminden bu yana mevcuttur. Bundan dolayı Hıristiyan kanun yapıcıları tarafından asla ulaşılamamış fakat Müslüman fıkıh bilginlerinin her çağda kazanmış olduğu bir prestij, beklenmedik bir şey değildir. Bu hukukî yapılanmanın aldığı şekil, vaktiyle peygamberin sağladığı direkt vahiy rehberliğinin kesilmesinden sonraki duruma nasıl bir yanıt verilmesi gerektiği konusunda, ilk dönem Müslüman nesilleri tarafından alınan kararlar çerçevesinde belirlenmiştir. Bu cevaplar bağlamında skolâstik hukuk ve tasavvuf gibi bazı entelektüel yaklaşımlar başarılı oldu. Diğerleri ise, -Muhammed b. Tarhan el-Fârâbî (ö.339/950)'nin akli siyaset felsefesini, "İslâm'ın merkezi düzenleyici ilkesi" yapma teşebbüsü örneğinde olduğu gibi başarısız oldu. Yunan düşüncesi ve metafizik gibi yaklaşımlar ise sarsıldılar; ama sonunda yerlerini buldular. Yunan felsefesi bilimlerin gözdesi olarak asla kabul edilmedi; ama sonunda meşru dialektiğin ve mistik teorilerin hizmetçisi olarak bir saygınlık kazandı.

İslâmî hayatın şekillendirdiği fikirler, Müslüman aydınlar için açık olan seçenekler olarak tanımlanan bir iç mantığa sahiptir ve bu sayede bu fikirler İslâmî entelektüel hayatı belli yönlere sevk etmiştir. Mesele, bireysel yaratacılık için özgürlüğün ya da diğer alternatiflerin olmaması değil; daha ziyade Fârâbî ve diğer ilk dönem filozofları gibi İslâm toplumunun belirleyici fikirlerinin izlerini takip etmeyen kimselerin, İslâmî düşüncenin özünü şekillendirmemesiydi. Kendi entelektüel yaratıcılıklarını İslâm'ın sergilediği kurucu fikirlerin açtığı kanallara aktarabilen bilgiler; ancak İslâmî düşüncede kalıcı bir etkiye sahip oldular. Hukuki müfredatta mantığın konumunu görmüş Gazzâlî ve bir sufi yorumcusu olarak felsefenin doğal rolünü görmüş Şihâbuddîn es-Suhreverdî (ö.587/1191) gibi düşünürler, bu tarz düşünürler içerisinde yer almaktadır.

Düşünce disiplinlerinin birbirleriyle olan ilişkileri, Latin Hıristiyanlıktakinden farklıydı; ancak Ortaçağ Avrupası'nda olduğu gibi akıl imana hizmet etmek için gerekliydi.

Bununla birlikte akıl derken, bununla neyi kastettiğimizi sorabiliriz?

